

הרב ד"ר עידו פכטר

לחיות את החלומות שלך

"התמחיתי במקום הכי טוב, היתה לי משכורת טובה, אבל לא הייתי מאושר, מילדות היה לי חלום אחר". כך תיאר ד"ר גלעד פקטור בכתבה בעיתון 'הארץ' משנת 2010 את מסלול חייו. פקטור סיים לימודי משפטים, התמחה אצל שופטת בית המשפט העליון, והשתלב במשרד עורכי דין יוקרתי. הוא מימש לכאורה את החלום של כולנו – מקצוע יוקרתי ומשכורת מכובדת. אבל משהו בפנים לא נתן לו מנוח.

יום אחד הוא רכב על אופניו בפארק הירקון ולפתע ראה זוג רגליים שבצבצו מהמים. פקטור הבין מיד מה קרה, ירד מהאופניים ונכנס למים, ושם מצא אווז שנלכד בחוט דיג ושיחרר אותו. "אווזים בדרך כלל נושכים כשנוגעים בהם, אבל הוא נתן לי לגעת בו בלי להתקומם ובלי להתנגד", תיאר פקטור. הרגע הזה שינה את חייו. "נזכרתי בחלום שלי להיות וטרינר". בגיל 29, כשבידו מקצוע יוקרתי, עזב פקטור את החליפות המצוחצחות והמשרדים הסטרייליים ופנה ללימודי מדעי בעלי החיים. כיום הוא וטרינר.

יש רגעים בחיים שגורמים לנו להישיר מבט אל עצמנו ולשאול: האמנם אנו חיים את החלום שלנו? החיים בעולם המערבי מכתביים לנו חלום מאד מסוים – רווחה כלכלית וחיי נוחות. כיום הדרך להגיע לשם עוברת בדרך כלל במקצועות ההיי-טק. אבל האם זה מתאים לכל אחד מאתנו? האם חיים שכאלה יספקו לנו את הדבר החשוב באמת בחיינו, והוא תחושת משמעות ושליחות?

לחיות את החלומות שלנו, זהו המפתח לאושרנו. לא חלומות שהסביבה או החברה או המשפחה מכתובות לנו, אלא החלומות שלנו. רגעים משני חיים הם רגעים בהם אנו מתמודדים עם השאלות הללו בכנות וביושר. מסתבר שרגע מכונן שכזה היה מנת חלקו של יוסף בפרשתנו.

*

פרשת 'מקץ' מעמידה אותנו בליבת הסאגה הארוכה ביותר בתורה, ובה הכל מתהפך. יוסף, שנזרק פעמיים לבור – פעם על ידי אחיו ופעם על ידי פוטיפר, עולה לגדולה בן לילה והופך מאסיר מושפל למשנה למלך מצרים. מנגד, אחיו, שהיו אדונים בכנען, מתחננים כעת לפני יוסף ללחם ורואים עצמם כעבדים שלו. היה זה יכול להיות סיפור יחסית פשוט אלמלא היה מתלווה לו גורם דרמטי נוסף, המתגלה בלב הפרשה: "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו". יוסף מזהה את האחים שעומדים לפניו אך הם אינם מזהים אותו.

הבה נעצור לרגע בנקודה זו ונשאל את עצמנו: כיצד היינו מצפים מיוסף להגיב בסיטואציה הזו? כיצד אנו היינו מגיבים לה?

תגובתו הראשונית של יוסף מובנת. "וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם וידבר איתם קשות". ההיכרות של יוסף עם אחיו מובילה להתנכרות אליהם ולדיבור קשה. יוסף מבטא בכך את הכעס שהיה אצור בו במשך שנים רבות על מה שעוללו לו, וכעת הגיעה השעה להתנקם בהם. כוונה זו בולטת לאור ההקבלה הספרותית שמצא חוקר המקרא, פרופ' אוריאל סימון, בין פסוק זה ובין הפסוק המתאר את הרגע שבו יוסף התקרב אל אחיו, עת נשלח אליהם בארץ כנען: "ויראו אותו מרחוק, ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו". האחים ראו אז את יוסף והתנכלו לו, ויוסף רואה כאן את אחיו ומתנכר אליהם. לשון נופל על לשון. מידה כנגד מידה. את מה שעוללו האחים בשעתו ליוסף, מבקש יוסף כעת לעולל לאחיו. אני משער שכוונתו של יוסף ברגע הזה היתה לזרוק את אחיו לבור האסורים, כפי שהם זרקו אותו. זו תגובה קשה אך מובנת. יוסף מבקש לנקום באחיו על מה שעוללו לו.

אבל אז משהו משתנה והדברים מתבלבלים. פסוק אחד חולף ושוב מסופר לנו "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו". מאז מתחיל תרגיל שקשה להבינו. יוסף משחק עם

עם אחיו במשחק הכולל ריחוק וקרבה. הוא מאשים אותם בריגול ודורש שיביאו את בנימין. כשהם באים אליו עם בנימין הוא מקרב אותם ואוכל עמם. אבל אז שוב הוא עושה להם תרגיל שבסופו הוא מאשים את בנימין בגניבת הגביע שלו. מה בדיוק ניסה יוסף להשיג בכך? האם לא מצא דרך אחרת להעניש אותם? ואם לא חמל עליהם מדוע לא חמל על אביו, כאשר דרש שיביאו לפניו את בנימין?

הרמב"ן הציע פתרון מפתיע לשאלות אלו. הרמב"ן מסתמך על המלים הפותחות את מעללי יוסף עם אחיו, "ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם", כדי לטעון שתכניתו היתה אחת: להגשים את חלומות נעוריו. כשדרש להביא את בנימין לפניו ביקש יוסף להגשים את חלומה הראשון, בו אלומות כל האחים – כולל זו של בנימין – השתחוו לאלומתו. לאחר מכן ביקש שגם אביו ירד אליו וישתחוו לו כדי להגשים את חלומה השני, בו לא רק אחד עשר הכוכבים אלא גם השמש והירח, אשר מסמלים את הוריו, השתחוו לו. אלמלא זו היתה כוונתו של יוסף, טוען הרמב"ן, "היה יוסף חוטא חטא גדול לצער את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול".

אבל האמנם? האם רצון להגשים את החלומות מצדיק את צער האבא? תשובתו של הרמב"ן נראית מובנת ראשון תמוהה, אך דומני שטמון בה עומק רב. כדי להבינה, יש לשוב אל עניין החלומות ולהתבונן בזהותו של יוסף העומד לפני אחיו.

*

לא לחינם אחי יוסף לא הכירו אותו. צפנת פענח שעמד לפניהם לא היה אותו יוסף, שאותו זרקו לבור. בעלייתו לשלטון, יוסף עבר שינוי חיצוני וגם פנימי והפך למצרי לכל דבר. שינוי זה מתועד בפסוקים המתארים את צמיחתו המטאורית מאסיר למשנה למלך:

"וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו... ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו וייתן אתה על יד יוסף וילבש אתו בגדי שש וישם רביד הזהב על צווארו... ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח וייתן לו את אסנת בת פוטי פרע כהן און."

למנות את יוסף למשנה למלך זה דבר שאיננו פשוט, שכן יוסף הוא עברי, וגזע העברים נחשב כנחות בעיני המצרים. על כן פרעה משנה את זהותו. השינוי הראשון

שעובר יוסף נוגע ללבשו. אם בצעירותו, כתונת הפסים שקיבל יוסף מאביו הדגישה את מעמדו המיוחד במשפחת יעקב, כעת מקבל יוסף בגד המסמל את מעמדו המיוחד בארמון המלך. בגד המלכות המצרי החליף את בגד המלכות העברי.

השינוי השני שעובר יוסף הוא בראשו. הגילוח משנה את מראהו ונותן לו חזות מצרית. השינוי השלישי נעשה עם שינוי שמו של יוסף ל'צפנת פענח'. המהפך שלו מושלם עם השינוי הרביעי שמתחולל אצלו – שידוכו לאחת מנשות מצרים החשובות. כך הופך יוסף למצרי לכל דבר ועניין. אף אחד במצרים לא יכול היה להעלות על דעתו, שאותו משנה למלך, המרום מכל עם, הוא עברי.

אבל לא רק בעיני העם הפך יוסף למצרי אלא גם יוסף עצמו שינה את זהותו. את זאת אנו למדים מהשמות שנתן לבניו שנולדו במצרים:

"ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלוהים את כל עמלי ואת כל בית אבי. ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלוהים בארץ עניי."

אין הוכחה גדולה מזו להיטמעותו של יוסף במצרים. בשמות בניו, יוסף מצהיר כי הוא שכח את עברו ואת בית אביו, ומודה לאלוהים על ההצלחה שזכה לה בארץ שבה עונה. בעת הזו, עבריותו של יוסף נדחקה אל ההיסטוריה. את עתידו הוא רואה במצרים. זו הסיבה העמוקה לכך, שלאורך כל שנותיו בארמון פרעה, יוסף לא יצר קשר עם משפחתו. זו גם הסיבה לכך, שאחיו לא היו מסוגלים לזהות אותו. לא רק מראהו של יוסף השתנה לבלי היכר אלא כל אישיותו הפכה למצרית.

*

הבה נשוב כעת אל רגע המפגש של יוסף עם אחיו. כאמור, תגובתו הראשונית של יוסף היא כעס ונקמה. יוסף רואה באחים את העבר שאותו הוא רוצה להדחיק, ועל כן מבקש להענישם ולסלקם. אבל אז מתרחש רגע משנה חיים. "ויזכור יוסף את החלומות אשר חלם להם". חלומות אינם דבר מקרי בספר בראשית. יש להם ממד של גילוי ושל גיבוש זהות. יעקב זכה לחלום שבו גילה את המקום האותנטי שלו בבית אל, ולשם אף נדרש לחזור. יוסף חלם חלומות שהחדירו בו תחושה של גדלות ושלטון. שרי פרעה חלמו את גורלם הצפוי להם. כאשר יוסף נזכר אפוא כעת בחלומות שחלם בנערותו יש בכך ביטוי לזהותו העברית המתעוררת מחדש.

הרצון של יוסף להגשים את חלומותיו, כפירוש הרמב"ן, נועדו לברר עבור יוסף את זהותו. מיהו? האם הוא צפנת פענח, משנה למלך מצרים, או יוסף העברי? נזכור שאל כס השלטון עלה יוסף בעקבות שני חלומות שחולם פרעה. על פי פירונו של יוסף, הישנות החלום מעידה על מהירות מימוש. גם יוסף חלם בצעירותו שני חלומות אבל הם כלל לא מיהרו להתממש. על פי משנתו של יוסף, זהו סימן שבחלומותיו לא היה ממש. חלומות פרעה החליפו את חלומותיו שלו.

מעט שפתר את חלומות פרעה, עטה יוסף על עצמו זהות אחרת, זו שפרעה נתן לו. צפנת פענח חש שיעודו הוא להגשים את חלומות פרעה, להיות משנה לו ולהציל את כלכלת מצרים. אבל כל זה משתנה כאשר אחיו משתחוים לו, כפי שחלם בנערותו. פתאום רואה יוסף שיש תוקף גם לחלומותיו שלו, שזהותו העברית לא באמת נקברה בעבר אלא פוגשת אותו בהווה. ורגע המפגש הזה, בו הוא מזהה את אחיו והוא מבין שאחיו כבר אינם מזהים אותו, יוצר אצלו משבר זהות.

מכאן יוצא יוסף למסע בירור אישי. יוסף לא מבקש להתנקם באחיו אלא לברר לעצמו את זהותו. הוא מבקש לבחון האם ייעודו הוא להגשים את חלומות פרעה או את חלומותיו שלו. וככל שהוא רואה שחלומותיו מתגשמים לנגד עיניו, הוא מגלה את עצמו מחדש. יוסף מבין שעלייתו לכס השלטון לא נועדה רק לשרת את פרעה אלא להציל את משפחתו. וכך, אט אט, זהותו העברית שבה אליו, עד שהוא איננו יכול לה עוד, ובפרשת 'ויגש' הוא פורץ בבכי ומתוודה בפני אחיו "אני יוסף העוד אבי חי". לא צפנת פענח אלא יוסף. לא השר, המשנה למלך, אלא הבן, שיש לו אב. שלא במקרה, זהו גם הרגע שבו מעמדו של יוסף בארמון פרעה יתחיל לרדת בצורה דרמטית. יוסף בוחר לשוב אל עבריותו. אל זהותו מבית.

*

המפגש עם חלום נעורים זהו רגע מעורר ומשנה חיים. שטף החיים גורם לנו להדחיק לא פעם את חלומותינו שלנו, ואנו מאמצים לעצמנו חלומות שאחרים מכתובים לנו. אנו שוכחים את תשובתנו לשאלה שנשאלנו בהיותנו ילדים "מה תרצה לעשות כשתהיה גדול" והולכים בדרכים שזרות לנו.

יש מי שיחיה את כל חייו מבלי להתעורר מהאשליה שעטה על עצמו. אך יש שזוכים

לרגעים מעוררים, בהם השאלה "מי אתה באמת?", פוגשת אותם במלוא העוצמה. אז, הם מתבקשים לשוב אל החלומות האותנטיים שלהם, ובמקום לשרת רצונות של אחרים הם הפוכים למלכים על החלומות שלהם.

כזה היה הרגע שעבר על יוסף במצרים, עת עמדו אחיו לפניו. כזה היה הרגע שעבר על ד"ר גלעד פקטור בפארק הירקון. זהו הרגע שרבים מאד מאתנו חווים לאורך חיינו, בגיל צעיר או מבוגר. פרשת 'מקץ' מזמינה אותנו לעבור את המסע הזה דרך דמותו של יוסף. התשובות לא חייבות להיות מיידיות, אבל לכל הפחות אנו צריכים לאזור אומץ כדי לצאת אל המסע העצמי הזה. לחיות את חלומותינו שלנו.